

čalo býti zdůrazňováno právo obecné proti právnímu partikularismu. Vlivem recepcce začalo se právo jednotit v jednotlivých zemích i státech, při čemž domácí právo smíseno s předpisy práva římského, které právě pro svou všeobecnost uznáno za právo obecné platné. Zdůrazňovalo se právo psané oproti právnímu obyčeji. Právní obyčej, pokud bylo se naň dovoláváno, musel býti dokazován, obecné právo dokazovati třeba nebylo. Tím ovšem právní obyčej byl odsunut do pozadí. A to bylo zachováno i v moderních právních kodifikacích téměř ve všech zemích ve střední Evropě. Výjimku tvoří Uhersko, kde právní obyčej i v novější době byl velmi významným.

Právo začalo se sepisovat a sestavovat soubory právních předpisů, platících v zemích a ve státech. Téměř ve všech zemích ve střední Evropě jest to zjev společný 16. století.

§ 4. Přehled pramenů soukromého práva ve střední Evropě.

I. Prameny německého práva soukromého ve starší době jsou velmi různorodé. Jednotlivé kmeny germánské mají svá práva národní, proti nimž stojí římské právo, jež se zachovalo u obyvatelstva římského usídleného v krajinách, kam pronikli Germáni. V právu národním není jednoty. Vzniká jednak působením krále a královských orgánů jako právo královské, jednak působením lidu jako právo lidové. Soubor právních předpisů práv národních, vznikající buď na shromáždění národním nebo i za působení krále, nazýván jest právě na rozdíl od práva římského *leges barbarorum*. Jsou to na př. *Lex Salica* (z 5.—7. stol.), *Lex Ribuariorum*, *Lex Alamanorum*, *Lex Baiuvariorum*, *Lex Saxonum*, *Ewa* (zákon) *Chamavorum* a j. Právní prameny, shrnující právní předpisy římského obyvatelstva v germánském území, nazývají se *leges Romanae*. Jest to na př. *Lex Romana Visigothorum*, *Lex Romana Burgundiorum*. Vedle práva lidového u kmenů franckých velmi brzy uplatňuje se moc královská, jež vydává předpisy v podobě nařízení královských. Ze starších jest to na př. Edikt Chlotara II. z r. 614. Od dob Karla Velikého nazývají se královská nařízení *capitularia*. Dělí se na dva druhy: a) *capitularia per se scribenda*, t. j. vlastní panovníkovy předpisy pro celé území, b) *capitularia legibus addenda*, t. j. doplňující předpisy ke kmenovým právům. K nim druží

se capitula missorum, t. j. instrukce pro královské posly. Kromě těchto památek pro nejstarší dobu mají ovšem význam jednotlivé listiny a formuláře, v nichž se odráží právní obyčej.

V době pozdější v německých pramenech mizí personalitní princip a nabývá převahy princip teritorialitní. Tím ovšem právní různorodost v říši nepřestává, nýbrž ještě se množí, neboť pro každou vrstvu obyvatelstva vznikají právní předpisy zvláštní. Pro města vzniká p r á v o m ě s t s k é, pro právní poměry sedláků, náležejících k šlechtickému nebo prelátskému dvoru, vzniká p r á v o d v o r s k é (Hofrecht), pro ministriály p r á v o s l u ž e b n é (Dienstrecht) a pro lenníky p r á v o l e n n í.

Pro soukromé právo německé má neobyčejný význam t. zv. S a s k é z r c a d l o (Sachsenspiegel) vzniklé mezi r. 1215 až 1235 a sepsané Eikem z Repgova. Bylo sepsáno původně latinsky, zachovalo se však v německém textu. Dělí se na část, obsahující právo zemské a právo lenní. V obou částech jsou velmi hojná ustanovení práva soukromého. Vedle saského zrcadla vznikly další právní knihy podobného rázu: r. 1260 v Aušpurku bylo sepsáno Z r c a d l o n ě m e c k ý c h l i d í, a v letech 1259 až 1275 vzniklo Š v á b s k é z r c a d l o, rovněž od neznámého autora. Všechny těchto tří právních knih bylo hojně užíváno a přepracováním z nich vznikaly další právní prameny. Saské zrcadlo bylo používáno i v městech a s právem magdeburským stalo se zdrojem rozkvětu městského práva v říši.

V říši římsko-německé zákonodárství říšské vykonává jednak císař, jednak říšský sněm. Ustanovení z práva soukromého se však v těchto zákonech mnoho nevyskytá. Vedle zákonů říšských jest i zákonodárství zemské, které upravuje soukromé právo v daleko hojnější míře. Mluví se o zemském právu (Landrecht), oproti zemským řádům (Landesordnungen), které obsahují předpisy procesní. Jednotlivá města vytvořila si svá práva, která obsáhla v sobě vedle jiných právních oborů také předpisy práva soukromého (nejdůležitějšími městskými právy bylo právo magdeburské, norimberské, lübecké, vratislavské, hamburské a j.).

Jak patrně, nebylo ve starší době německé právo kodifikováno. Teprve pod vlivem práva římského začalo se s kodifikací. Za kurfürsta Maxmiliána III. byla v B a v o r s k u podniknuta kodifikace a hlavně zásluhou vicekancléře svobodného

pána Kreytmeyra bylo vedle jiných oborů zkodifikováno také i právo občanské roku 1756 a vznikl *Codex Maximilianus Bavaricus civilis*. Jest to zákoník sestavený plně pod vlivem práva římského podle římských institucí. V Prusku na podkladě staršího práva zemského za součinnosti znamenitých právníků (Suarez) bylo právo kodifikováno v t. zv. pruském *Landrechtu* (*Allgemeines Landrecht für die Königlichen Preussischen Staaten*) r. 1794. Zákoník ten ovšem neobsahuje pouze právo soukromé, nýbrž i procesní, správní a trestní.

Na levém břehu Rýna, ve velkovévodství Bergen, v bavorské Falci, v Elsasku Lotrinsku byl po francouzské revoluci přijat *Code civil Napoléon*, podle něhož řídilo se obyvatelstvo v těchto zemích až do r. 1900. *Code civil* sám byl v Badensku s pozdějšími doplňky přeložen pod titulem *Badisches Recht nebst Handelsgesetzen*.

V Sasku vznikl r. 1863, s působností od r. 1865 královský zákoník saský.

Po vzniku Severoněmeckého bundu a po vzniku říše německé snahy šly se k tomu, aby byl sestaven zákoník, který by platil pro celou říši německou. K tomuto zákoníku došlo velmi pozdě, teprve r. 1896 a německý občanský zákoník vstoupil v platnost teprve r. 1900.

II. O právních pramenech soukromého práva českého srv. Kapras, *Přehled právních dějin zemí České koruny* (1931).

Za Marie Terezie zesílily snahy po sjednocení občanského práva pro všechny země rakouské. R. 1753 byla sestavena kompilační komise, skládající se ze znamenitých právníků. Zasedal a uplatnil se v ní zvláště profesor pražské university Josef Azzoni a po něm rovněž právník z Čech Jan Bernard Zencker. Roku 1766 byl dokončen *Codex Theresianus*, dílo velmi rozvláčné a kasuistické. Jeví se v něm převaha platného práva v zemích Českých s vlivem práva přirozeného.

Tento elaborát nestal se zákonem, podlehl kritice a měl býti přepracován. Práce na něm účastnili se Jan Bernard Horten a Karel Antonín Martini. Za Josefa II. práce pokračovaly. R. 1783 vyhlášen manželský patent, zavádějící státní právo manželské a r. 1786 zavedena zvláštním patentem jednotná

posloupnost pro všechny stavy a pro všechny země. Horten úplně přepracoval osnovu a na podkladě jeho prací bylo pak postupováno za Leopolda II. a za Františka II., kdy duší všech prací jest Martini. Osnova Martiniho s některými změnami byla publikována jako *západohaličský zákoník* roku 1797. Na osnově pracovalo se dále a práce byly dokončeny až r. 1811, kdy vydán obecný občanský zákoník, platící až do dnešního dne v západní části naší republiky, ovšem se změnami, které byly v následujících letech podniknuty.

III. O právních pramenech soukromého práva v Uhersku srv. můj *Přehled dějin právních pramenů na Slovensku* (1930).

IV. Právními prameny práva polského jsou s počátku rovněž listiny, formuláře a privilegia šlechty; kromě nich pro nejstarší právní vývoj polský jest důležitá t. zv. kniha nejstaršího práva obyčejového polského ze 13. století, nebo-li t. zv. kniha Eblážská. Jest to německy psaný soupis obyčejového práva, jehož užíval lid polský pod panstvím německých křižáků. Z poloviny 14. století jsou zákony, *Statuta Kazimíra Velkého*, skládající se z několika částí (pro Malopolsko, Velkopolsko, po případě pro všechny země polské), s pozdějšími doplňky. Kromě veřejnoprávních ustanovení je zde řada předpisů soukromoprávních. V následujícím století množí se již jednak zákonné předpisy, vznikající za součinnosti krále a sněmu, jednak bohatým pramenem práva soukromého jsou soudní zápisy, jichž počet od 15. století neobyčejně stoupá.

Od konce 15. století a od počátku 16. století usiluje se v Polsku také o právní kodifikaci. Podobně jako jinde ve střední Evropě, vznikají v Polsku jednak souborná vydání platných zákonů, souborná kompendia a konečně pokusy o kodifikaci právní. Prvým větším souborným vydáním polských zákonů je t. zv. *statut Łaského* z r. 1506, plným titulem *Commune incliti regni Poloniae privilegium constitutionum et indultuum publicitus decretorum aprobatorumque*. Vydání toto má úřední ráz a obsahuje velmi různorodý materiál. Nejen zákony polské a usnesení sněmovní, ale také na př. privilegium židovské, mezinárodní smlouvy, saské zrcadlo a právo magdeburské, právo lübecké, t. zv. *summu legum brevis, levis et utilis* a p. Tento statut měl a má velkou důležitost právě pro svůj bohatý obsah. R. 1524 vyšlo doplnění jeho vydáním zákonů od r. 1507—1523.

Aby byly odstraněny obtíže, vznikající nepřehledností různých vydání zákonů, ujímá se Josef Załuski a Stan. Konarski souborného vydání polských zákonů pod titulem *Volumina legum*. V edici této pokračovali později piaristé a vedli ji až do r. 1780 v osmi svazcích. Vydání zákonů polských je v tomto vydání tudíž prací soukromou a má mnohé formální i obsahové vady. Druhé vydání *Volumina legum* pořídil Josef Ohryzko v letech 1859—1860. K tomuto vydání vyšel později ještě svazek IX.

Vedle tohoto souborného vydání zákonů má právo polské pokusy o kompendia již z konce 15. století od neznámého autora, pak od *Jakuba Przyłuskiego* r. 1553 pod názvem *Leges seu statuta ac privilegia regni Poloniae*. Jest to encyklopedická práce. Podobných prací má právo polské celou řadu. Velmi rozšířeným bylo dílo *Jana Herburt*a, *Statuta Regni Poloniae a Statuta i przywileje koronne* (1563, 1570).

I v Polsku vyskytají se v 16. stol. pokusy o kodifikaci soukromého práva. Uskutečnila se však jen kodifikace práva procesního a byla vydána *Formula processus* r. 1523. Velkým kodifikačním pokusem práva veřejného, procesního a soukromého, po způsobu zemských zřízení českých, jest t. zv. *Correctura iurium* z r. 1532, nepřesně nazývaná někdy *Korrekturou Taszyckého*. Dílo to vzniklo z podnětu sněmu. Obsahuje 929 kapitol rozdělených v pět knih. Právo soukromé je hlavně obsaženo v knize třetí, čtvrté a páté. Nebylo však přijato a na sněmu r. 1534 bylo přímo odmítnuto. Ačkoliv nechybělo ani v následujících letech na pokusech, přece k větším kodifikačním pracím došlo až ke konci státu polského.

Naproti tomu na Litvě, která v 16. stol. podléhala vlivu práva polského, došlo ke kodifikaci právní, která se nazývá *Statutem litevským*. Statut litevský byl vydán ve třech redakcích (r. 1529, 1566 a 1588) a obsahuje v sobě důležité zásady soukromého práva, v nichž se právě uplatnilo právo polské. Statutu bylo používáno ještě po pádu polského státu. R. 1776 sněm polský vybídl *Onďřeje Zamojského*, aby sestavil občanský zákoník (*codex civilis*). Zamojski skutečně tak učinil ve dvou letech, předložil osnovu pod titulem *Zbiór praw sądowych*, která však přijata nebyla. Poslední kodifikační pokus polský vznikl podle VIII. článku konstituce 3. máje. Měl to býti t. zv. *codex Stanislava Augu-*

sta. Ale ani ten se do konce státu polského neuskutečnil. Roku 1807 vzkříšeno bylo Polsko aspoň částečně v t. zv. knížectví Varšavském. V něm zaveden byl r. 1808 *Code civil* *Napoleon* v autentickém znění francouzském. Tento zákoník s pozdějšími změnami platil i v království kongresovém a platí i dnes na území, které kdysi patřilo jako bývalé království kongresové k Rusku. Na ostatních územích bývalého Polska, po rozdělení Polska byly zavedeny zákony států, k nimž polské části byly připojeny, tedy zákony rakouské, německé a ruské.

§ 5. Osoba přirozená.

1. V soukromém právu ve střední Evropě nebyla přiznána všem přirozeným osobám právní osobnost. Ačkoliv velmi brzy v některých právních památkách jest uváděna zásada rovnosti všech lidí (*Sachsenspiegel*), přece z určitých důvodů mohla býti u některých lidí osobnost zmenšena, po případě vyloučena. Ve starším právním vývoji nesvobodní, otroci, nemají osobnosti právní. V době pozdější pak stavovské rozdíly společnosti nepřiznávaly stejné právní postavení všem lidem nejen v právu veřejném, nýbrž i soukromém. Stejně jest tomu i se způsobilostí k právním činům. Právo ve střední Evropě neposkytovalo všem osobám stejnou způsobilost k právním činům. Polosvobodní byli sice způsobilí k právům, v právních jednáních byli však omezeni. Také rozdíly věkové, rozdíly pohlaví a j. způsobovaly ve starším právu ve střední Evropě rozdílnou způsobilost k právním činům.

Býti subjektem práv a povinností mohl býti však nejen člověk, nýbrž v některých případech právo uznávalo i právní osobnost mrtvých nebo svatých a rovněž i Boha.

Nauka práva přirozeného zdůrazňovala rovnost všech lidí. Za vlivu této nauky zrušeno bylo poddanství, proražen princip stavovský a zaváděna rovnost občanská. Moderní státní zákonodárství, vyjádřivši tuto zásadu v ústavách států, zavedlo rovnost občanskou i do práv soukromých, odstranilo otroctví a zásada tato byla vtělena do moderních kodifikací právních. Do nich také bylo dáno ustanovení, že osoba nesvobodná — otrok, vstoupivší na státní území, stane se ihned svobodným.

2. Počátek právní osobnosti člověka začínal *zrozením*. Tato chvíle měla velkou důležitost pro nabytí právní osobnosti